

Klemen Ploštajner

## **PO POTEH OBLASTI IN BOJA: KRITIKA DRŽAVE PREK LATINSKOAMERIŠKE IZKUŠNJE UPIRANJA**

*IZVLEČEK:* Namen prispevka je pokazati na težave, s katerimi se sooča boj za spremembo sveta preko boja za oblast. Izhajajoč iz teze, da so sredstva enaka cilju in da so v sam mehanizem zavzetja države vpisane specifične forme zatiranja, je potrebno kritiko obstoječih razmerij moči razširiti tudi na kritiko države. Prispevek želi pokazati, da vsi mehanizmi, ki moč in politično organiziranje trgajo iz skupnosti, v sebi nosijo kali lastne korupcije, odtujenosti in avtoritarnosti. Pri tej analizi se opiram predvsem na primere iz Latinske Amerike, kjer je napetost med gibanji in državno politiko najbolj zaostrena.

*KLJUČNE BESEDE:* družbena gibanja, kritika države, Latinska Amerika, politične strategije, razpršena moč

### **Trails of power and struggle: A critique of the state through the Latin American experience of resistance**

*ABSTRACT:* The aim of the article is to point out the problems confronting the fight to change the world through fighting for power. Deriving from the thesis that the means equal the goals and that the specific forms of oppression are inscribed into the mechanisms of taking the state, it is necessary to broaden the existing critique of the relations of power by including the critique of the state. The article seeks to show that all mechanisms which tear power and political organisation out of the community carry within themselves the seeds of their own corruption, of alienation and authoritarianism. Our analysis is mostly based on cases from Latin America where tensions between social movements and the state are most severe.

*KEY WORDS:* social movements, critique of the state, Latin America, political strategies, dispersed power

## 1. Uvod

21. januarja 2006 je na obrobju jezera Titikaka, med vršaci Andov, prisegel prvi staroselski predsednik Bolivije Evo Morales. Čeprav so izvolitev MAS (Movimiento al Socialismo) mnogi dojemali kot vrhunec staroselskega upora, ki se je začel z bitko za vodo v Cochabambi pet let pred tem, pa bi bila bolj pravilna ugotovitev, da je izvolitev aymara<sup>1</sup> predsednika zgolj ena izmed epizod v 500-letnem boju staroselcev za avtonomijo, samoorganizacijo in demokracijo. Izvolitev predsednika nikakor ni vrh, zaključek ali kulminacija dolgoletnega boja Galeanovih ničetov (glej Galeano 2010: 65), kar dokazuje tudi govor novega predsednika: »Nadzorujte me. Če ne morem napredovati, me potisnite, bratje in sestre. Stalno me popravljajte, kajti lahko, da se bom motil« (v Hylton in Thomson 2007: 1). V njem je mogoče zaslediti načela, ki poganjajo staroselsko družbeno ureditev. V zadnjih letih jo najbolj uveljavljajo zapatisti iz jugovzhodne regije Chiapas v Mehiki s svojimi načeli ubogljive vlade – to so načela vodenja z uboganjem, kjer je funkcija izvoljenih zgolj administrativna, saj izvršujejo odločitve, ki jih je sprejela samoorganizirana baza.

A že prvo leto po izvolitvi je vlada Eva Moralesa naletela na kritične odzive s strani baze, ki jo je spravila na oblast. Oscar Olivera, eden ključnih glasov vojne za vodo v Cochabambi iz leta 2000, je že prvo leto vladanja MAS-a označil za obdobje kooptacije avtonomnih gibanj, uničenja svobodnih prostorov organiziranja, krepitve in nadaljevanja ekstrakcijskega modela razvoja. To kritiko v delu o bolivijski politični zgodovini zapišeta tudi Hylton in Thomas (2007), ki v MAS-u prepoznata silo demobilizacije, deradikalizacije in hegemonizacije, s čimer pa ne zanikata reformnih programov, ki so izboljšali življenje številnim revnim v Boliviji. Podobne kritike je moč nasloviti na vse t. i. revolucionarne vlade, ki so uvedle bolivarsko revolucijo v Venezueli, kulturno revolucijo v Boliviji ali pa državljansko v Ekvadorju. Če je bil Morales izvoljen, da spremeni ekonomski in politični model delovanja države, potem je na obeh področjih zgrešil, saj ohranja ter krepi institute strankarske demokracije, hkrati pa je paradigma razvoja še vedno pljenje naravnih virov z malce bolj socialno naravnano redistribucijo bogastva.

Kljub temu mnoga gibanja na zahodu v vladah Latinske Amerike prepoznavajo resne alternative kapitalizmu, pri čemer spregledajo funkcijo teh vlad ravno pri reprodukciji in celo krepitvi kapitalističnih razmerij produkcije in življenja.<sup>2</sup> Naša kritika te vizije je enaka Marxovi kritiki Platonove Republike, ki jo opiše kot idealizirano

- 
1. Staroselci so večinsko prebivalstvo v Boliviji, med katerimi sta največji skupini Aymara in Quechua.
  2. Druga reakcija progresivnih gibanj t. i. razvitega sveta pa je popolna ignoranca do dogodkov v Latinski Ameriki, ki meji na zanikanje. Costas Douzinas je na primer na Subversive forumu v Zagrebu leta 2013 trdil, da se od leta 1968 pa do gibanja Occupy na področju družbenih gibanj ni dogajalo veliko, pri čemer ni bilo jasno, ali gre za primer nevednosti ali evropocentrizma. Tako ne zanemari zgolj alterglobalizacijskih gibanj, ampak veliko bolj mogočne, močne in učinkovite boje zapatistov, piqueterosov, bolivijskega boja za plin in vodo ...

podobo obstoječe antične družbe, nikakor pa ne zasluži statusa utopije, ki bi to dobo presejala. Ta vizija svet še vedno motri v terminih obstoječe realnosti, kar odlično ponazarjata ohranjanje fetiša rasti ter sledenje in podrejanje vlad Latinske Amerike ekonomskim kazalcem. Progressivna gibanja v pragmatizmu pogosto niso sposobna misliti onkraj obstoječega in si niso sposobna zamišljati drugačnega sveta.<sup>3</sup> Je cilj res zgolj enakopravnejša redistribucija znotraj parametrov obstoječega sistema odtujitve, plenjenja, izkoriščanja in zatiranja? Ali pa želimo in moramo iti preko tega? »Strinjanje s pravili nujno pomeni delovanje v njihovem okviru, kar predvidljivo pomeni prevzem, institucionalizacijo, poraz; popuščanje pomeni, da izgubiš, še preden začneš delati« (Merrifield 2011: 9). To pa nujno pomeni, da je treba kritiko obstoječega sistema strukturiranja družbenih odnosov in prakso upiranja zastaviti precej globlje in tudi širše.

Običajno poslušamo, kako je strankarska politika v duhu realizma, medtem ko gibanja onkraj države zaznamuje utopizem. A kot trdi Holloway: »Na prvem mestu ni materializem, ampak negativnost« (2004: 28). Človek je ekstatično bitje, ki gre onkraj sebe, ki zanika realnost in jo poskuša preseči. Sklicevanje na realizem pa ravno zanika to temeljno človekovo značilnost iti onkraj sebe, zato je realizem vedno v duhu reprodukcije obstoječih razmerij moči. Na podoben način se je tudi marksizem ujel v past znanstvene analize, s tem pa je zanikal ravno negativno komponento utopije, ki ga je delala političnega. Treba je na novo afirmirati domišljijo, odprtost in negativnost, iz česar je izpeljan tudi politični projekt magičnega marksizma Andyja Merrifielda:

»Magični marksizem /.../ ni več marksizem 'znanosti', znanosti razkrivanja dejanskih resnic, skritih za varljivim videzom; raje je izumljanje drugih resnic, širjenje horizontov možnega, kazanja, kako lahko ljudje spremenijo projekt življenja v življenjski-projekt, ki cveti« (2010: 18).

Članek izhaja iz pozicije, da je realnost treba spremeniti in da je naloga vednosti premišljanje orodij doseganja sprememb, ki jih je treba reflektirati, preizkušati in krepiti. Treba je narediti vidne prakse, ki jih trenutna oblastna struktura zakriva, in hkrati pomagati širiti že obstoječa polja in prakse svobode (glej de Sousa Santos 2003). V času, ko se v t. i. naprednem svetu ponovno postopoma in počasi prebujata socialistična tradicija ter se premišlja in preizkuša socializem za 21. stoletje, kot je svoj politični projekt iz t. i. razvijajočega se sveta imenoval Chavez, je treba stališča in metode revolucionarnih projektov še močneje premišljati. Namen članka, ki si za izhodišče jemlje anarhistična načela horizontalnosti, avtonomije in neposredne demokracije, je ponuditi prijateljsko kritiko socialistične strategije in jo označiti za prekratko ter na trenutke celo nevarno in neproduktivno. Zvestobo, zavezništvo in prijateljstvo lahko anarhizem in komunizem drug drugemu nudita le prek iskrene in rigorozne kritike, skupnega dialoga, izmenjave mnenj in kolektivnega udejstvovanja. Članek zato »vztraja zlasti pri tem, da morajo biti posameznikova sredstva združljiva z njegovimi cilji; svobode ni mogoče ustvariti

---

3. David Graeber poleg etnografskega pristopa pri oblikovanju anarhistične nizke teorije izpostavi ravno to utopično razsežnost misli. Treba je izhajati iz predpostavke, da so obstoječa razmerja kontingentna, konstruirana in nikakor ne nujna, da je drugačen svet mogoč. Hkrati Graeber v svoji značilni cinični maniri dodaja, da težava stalinistov nikakor ni bila njihova utopičnost, ampak ravno manko domišljije (glej Graeber 2013: 11–15).

z avtoritarnimi sredstvi; pravzaprav je treba v odnosih s prijatelji in zavezniki, kolikor je le mogoče, urediti družbo, ki si jo želimo ustvariti» (Graeber 2013: 10–11).

## 2. Onkraj česa?

»Edina vrlina Moči je, da na koncu nujno proizvede revolucijo proti sebi.«

*Subcomandante Marcos*

Gramsci je zapisal:

Zato lahko rečemo, da vsak človek spreminja samega sebe, se preoblikuje toliko, kolikor spreminja in preoblikuje ves kompleks odnosov, v katerih je središče spleta. V tem smislu je pravi filozof lahko samo politik, to je aktiven človek, ki spreminja okolje – če kot okolje razumemo celoto odnosov, ki jih navezuje in v njih sodeluje vsak posameznik. Če je individualnost celota teh odnosov, potem pomeni preoblikovanje lastne osebnosti preoblikovanje teh odnosov (1974: 378).

Če izhajamo iz tega zapisa in posameznika dojamemo kot vozlišče odnosov, v katere vstopa (glej tudi Balibar 2002; Balibar 2008), potem nujno sledi, da je zavzetje obstoječih razmerij moči odločno premalo za revolucijo vsakdanjega življenja. Še več, drznil bi si trditi, da je strategija napačna, saj državni aparat dojema v instrumentalnem smislu, kot nevtralno orodje, ki omogoča rekonfiguriranje družbenega sveta v skladu z idejo o dobri družbi. Tudi če pustimo ob strani kritiko, da je dobro družbo možno misliti ali jo celo ustvariti prek dekreta, je ideja, da se v načrt organizatorjev družbenega življenja struktura države ne vpleta, naivna. Prostor države je strukturiran na specifičen način. Takšen, ki krepi in ohranja hierarhije, ki odtuja moč in avtonomijo, ki šibi uporni potencial vsakdana.

Od najbolj grozljivih diktatur do najbolj čistih demokracij je nacionalna država vedno bila in bo struktura dominacije ter nadzora nad populacijo, /.../ da bi jo z uporabo svojega legalnega monopola nad silo na koncu predala v sluzenje kapitalu. Država je idealen kolektivni kapitalist, varuh teh interesov in deluje kot diktatura tudi v najbolj modernih demokratičnih državah (Esteve 2013).

Ključni mehanizem, ki je vpisan v državo in ki v temelju zaznamuje njen potencial za oblikovanje drugačne družbe, je ločitev moči od baze, ločitev političnih struktur od družbenih. To Raul Zibechi v knjigi *Dispersing Power* (2010) uporabi kot ključno kritiko boja za spremembo sveta prek boja za oblast v obliki avantgardne stranke, ki prek oblastnih struktur upravlja z družbo. Ko opisuje tradicionalne staroselke strukture skupinskega bivanja, ki se v skupnosti Aymara v Boliviji odražajo v nediferenciranih komunalnih sistemih,<sup>4</sup> poudari ravno to združitev politične in družbene ureditve. Že v začetku in naslovu svojega dela poudari, da združitev političnega organiziranja z

---

4. Koncept, ki ga vpelje aymara sociolog Patzi, opisuje družbeno organiziranost staroselskih skupnosti v mestih, kot so El Alto in Cochabamba. V takšni ureditvi ni ločitve med tistimi, ki imajo moč, in tistimi, ki se ji podrejujejo, ampak je družbeno tkivo premeženo z odnosi deliberacije in odločanja, s tem pa je moč razpršena. Kot odličen primer manka delitve na oblast in bazo izpostavi trenutke upiranja. Ista organizacijska tvorba lokalnih skupščin, ki oblikuje in ohranja vsakdanje življenje, skrbi za koordinacijo boja in obrambe, tako da se ne vzpostavi ločnica med vojsko in civilnim prebivalstvom (glej Zibechi 2010: 13–17).

družbenim urejanjem producira razpršitev moči, takšna oblika moči (ki je seveda moč za in ne moč nad) pa preprečuje strukturiranje zatiranja, saj krepi skupnosti in opolnomoči posameznico. Običajno strukturiranje politike parlamentarne demokracije pa temelji ravno na ločitvi organizacije od baze, politike od družbe, boj pa s tem prevzame organizacijske modele struktur, proti katerim se bori – vojske, cerkve, države, kapitala. Izhaja iz metaforike vojaškega stroja in taylorističnega organiziranja dela: »Oba ustvarjata centralizirana in poenotena telesa, ločena od vsakdanjega življenja, zato da bi vodila družbo, vsiljevala homogenost od zunaj in oblikovala svet v skladu z željami tistih, ki zasedajo najvišje položaje« (Zibechi 2010: 45). Socialistična politika, ki temelji na oblikovanju stranke in zavzetju države, se pravi na ohranjanju ločnice med odločevalci in bazo, med politikom in družbo, tako reproducira oblastna razmerja kapitalizma, ki po Marxu temeljijo ravno na delitvi dela na mentalno in fizično. Če uporabimo znano Marxovo primerjavo čebele in človeka, ugotovimo, da v tej delitvi dela status človeka, se pravi tistega, ki si zamišlja drugačno realnost in te svoje ideje vpisuje v to realnost, pripada le eliti odločevalcev, medtem ko je večina degradirana na status izvrševalcev danih nalog.<sup>5</sup>

Kritiko običajne socialistične politike lahko še zaostriamo in jo postavimo na teren, iz katerega ta politika izhaja – to je kritika politične ekonomije. Temeljna značilnost buržoazne družbene ureditve je ločitev ekonomije od politike, kar v idealnem svetu kapitalizma predstavlja prosti trg brez poseganja drugih družbenih dejavnikov. Kupec in prodajalec naj bi transakcije opravljala v popolnem vakuumu, kjer razen racionalnosti ni drugih dejavnikov, ki bi vplivali na njuno odločitev, hkrati pa njuno razmerje nima posledic za svet okoli njiju. »Kupec in prodajalec koristita sama sebi in se ne menita za vpliv na druge« (Albert 2014: 2). Ekonomijo se tako dojema kot dejavnost, zunanjo družbenim odnosom na ravni vsakdana. »Namesto da bi bila ekonomija vpeta v družbena razmerja, so družbeni odnosi vpeti v ekonomski sistem« (Polanyi 2008: 118). Naloga politike tako postane, da od zunaj posega v ekonomsko mašinerijo, jo kroti, usmerja, brzda ali pa poganja, krepi in se ji prilagaja. To je temelj keynesianske ekonomske politike, ki želi prek povečane potrošnje državnih investicij krotiti zver kapitala in ga prilagajati človekovim potrebam. Podobno strategijo vpelje tudi socialistična politika, ki prek zavzetja države te temeljne delitve ne preizprašuje, napada ali pa v praksi spreminja. Še več, zavzetje države to delitev potrjuje, saj ohranja politiko, ločeno od ekonomije, tudi če se posegi prve v drugo krepijo in množijo. Osnovna matrika ostaja enaka, kar pa pomeni, da je zavzetje države odločno premalo.

Predstavniška demokracija, strankarske strukture in državna oblast proizvajajo lastno pogubo in korupcijo, kar je že vpisano v temeljni mehanizem politične organizacije. Bistvo njihovega delovanja je poleg zgoraj omenjene ločitve politike od družbe,

---

5. Albert (2014) kot alternativo kapitalizmu izpostavlja participatorno ekonomijo, ki temelji ravno na ukinitvi delitve dela na odločevalske in izvrševalske funkcije. Na tem mestu moramo tudi poudariti obratno razmerje v staroselskih skupnostih, kjer je funkcija vlade, da uboga in izvršuje ukaze baze. Imeti moč pomeni, da si podrejen ukazom baze, da zgolj izvršuješ naloge, ki so ti bile dane. Tako delujejo sveti dobre vlade pri zapatistih, delovna telesa skupščin v mestu El Alto.

katere subjektivni odraz je občutek odtujenosti, tudi centralizacija moči v rokah vrha organizacije. To se dogaja na mnogotere načine, in primeri iz preteklosti ter sedanosti nas morajo opomniti, da imamo opraviti s strukturnimi nujnostmi, in ne s partikularnimi odkloni (glej npr. Prevost in dr. 2012). Celotna struktura političnega udejstvovanja in izobraževanja polaga moč in odgovornost v roke sicer izvoljenih izbrancev, a s tem hkrati od političnega procesa oddaljuje večino. Ta depolitizacija, če politiko razumemo kot skupno upravljanje s skupnimi zadevami, poteka na načine kompleksne latovščine, ki moč polaga v roke strokovnjakom, delitve dela, kjer je monotona, poneumljajoča repetitivna večini vsiljena zato, da je lahko manjšina kreativna, fragmentacije življenja in nalog tako, da so procesi ločeni, institucionalizirani in kooptirani. Liberalna demokracija tako sistematično proizvaja lastno pogubo in korupcijo. Pogoj preživetja tega tipa demokracije so močni sistemi varovalk, nadzorov, transparentnosti, kar pa predpostavi mogočno, močno in živo civilno sfero. Elitna demokracija ali demokracija elit pa z lastnim sistemom delovanja, z depolitizacijo, predstavnishvom in odrivanjem ljudi iz politike razžira ravno sfero, ki jo dela živo, jo omogoča in krepi. To so sistemi odrivanja ljudi iz politike, ki naj bo domena elit in tehokratov (to meni že Aristotel), saj so le oni sposobni delati pravilno. Ljudje ne vedo, kaj hočejo, ali ne razumejo, kaj se dogaja, kar vodi v diskvalifikacijo protestov kot invazije horde neartikuliranih, neumnih, slepih, nejasnih. Mogoče je parlamentarna politika namenoma dolgočasna, da oddalji od sebe čim več ljudi »po modernem načelu, da laž, če jo pogosto ponovimo, postane resnica, postmoderna uredba pa je, da vse, kar se pogosto ponavlja, postane dolgočasno in odvrča ljudi,« pravi Douzinas (2013: 57).

V isto kategorijo spada tudi uničenje skupnih prostorov deliberacije, koordinacije in organizacije. Liberalna demokracija temelji na mediaciji partikularnih zahtev in problemov prek kompleksnih kanalov do države, ki bo poskušala zadeve urediti. Privatizacija problemov in trganje skupnosti pomeni, da ljudje postanejo Leibnizove monade, ki so ločene od drugih in nesposobne kolektivnega delovanja.<sup>6</sup> »Zasebno' kolonizira 'javno'; 'javni interes' je skrčen na radovednost o zasebnih življenjih javnih osebnosti in umetnost javnega življenja je zožena na javno prikazovanje zasebnih zadev ter javne izpovedi zasebnih občutij (čim bolj so intimne, tem boljje)« (Bauman 2002: 48–49). Skupne težave postanejo zasebne, javna sfera pa se spreminja v izmenjavo bolj ali manj uspešnih rešitev individualnih težav (mogoče lahko v tej luči razumemo eksplozijo »self-help« forumov). Vse to vodi v žalostno, depresivno zasebnost, kjer prevladujejo le nemoč, tesnoba, individualna krivda in največja bolezen postmoderne dobe – cinizem.

Sam način strukturiranja in organiziranja politike vpliva na njene posledice, kar pomeni, da je pot enaka cilju. Struktura družbe proizvaja specifične subjekte, kar vodi v dejstvo, da enake organizacije kljub drugačnim ciljem producirajo podobne

---

6. Podobno kritiko nevladnim organizacijam nameni Mike Davis v svojem delu *Planet slumov*, ki jih razume kot vato med izkoriščanimi in izkoriščevalci, kot ventile sproščanja odvečne napetosti, da družba ne eksplodira. Meni, da »so nevladne organizacije 'novi razred' posrednikov, ki si z blagoslovom tujih filantropov prilaščajo avtentične glasove revežev« (2008: 106).

subjekte. V svojem delu *Declaration* (2012) Hardt in Negri opišeta štiri ključne subjektivnosti, ki jih producira sedanja ureditev. To so: zadolžen, mediatiziran, zavarovan (*securitized*) in reprezentiran posameznik; za potrebe tega članka se osredotočamo zgolj na zadnjo. Reprezentiran posameznik je odtujen od lastne moči organiziranja, saj to predaja drugim. Produkcija in kontraizobraževanje subjektov kot pokornih in poslušnih je temeljni del delovanja parlamentarne demokracije, ki priznava zgolj eno pot političnega delovanja – to je delovanje v organizaciji, ki s pomočjo birokratskih kanalov prek ovinka zadovoljuje potrebe ljudi, ki so del te organizacije. Ni neposredne participacije v političnem življenju, ampak so posegi zgolj sekundarni, zunanji in odtujeni. Še več, funkcija teh organizacij, ki so odtujene in iztrgane iz vsakdana, ni reprodukcija ali celo izboljšava vsakdana, ampak reprodukcija lastnih pogojev obstoja, se pravi reprodukcija samih sebe.

### 3. Kako?

*»Kjer ni spontanosti, se nič ne dogaja.«*

*Henri Lefebvre*

Če problematiko ponovno zastavimo prek strategije boja za družbene spremembe, ugotovimo, da sistem delegacije, centralizirane organizacije ter delitve na vrh in bazo nikakor ni najbolj stabilen, varen ali gotov proces spreminjanja sveta. Pustimo ob strani vprašanje prehodnega obdobja, ki naj bi nekje v daljni prihodnosti vodila do popolne družbe (na primer podpredsednik Bolivije in ideolog MAS-a Garcia Liera trdi, da je ekstrakcijski model razvoja, ki ga sedaj že bolj iskreno imenuje amazonski kapitalizem, edina prava pot do socializma), in se posvetimo zgolj strateškemu vprašanju. Prvo vprašanje, ki ga je treba razrešiti, je vprašanje varnosti revolucionarnega procesa, se pravi, kako se je sposoben braniti pred zunanjimi in notranjimi nasprotniki. Sistem delegacije vodenje, organizacijo in zamišljanje velikih družbenih sprememb prenese na majhno skupino bolj ali manj sposobnih delegatov, kar je nevarno početje. To lahko ponazorimo s Freudovo analizo množice, ki jo skupaj drži voditelj – ko je voditelju odsekana glava, razpade tudi množica sama (ta proces lahko spremljamo v Venezueli po smrti Chaveza). S tem sistem sprememb izpostavimo veliki nevarnosti kooptacije, uničenja in korupcije. Hkrati postanejo spremembe odvisne od elit (delegatov), saj so ljudje, ki podpirajo elite, od procesa sprememb odtujeni, mu ne sledijo, ga ne razumejo in so ga nesposobni braniti.<sup>7</sup> Smrt vrha tako nujno pomeni smrt revolucije. Zato je treba bolj aktivno vključiti bazo, vendar ne zgolj prek procesov poižvedovanja (se pravi raznih statistik), ampak z delegacijo moči na ljudi.

Vzemimo primer Venezuele,<sup>8</sup> kjer t. i. socialistična oblast gradi socializem 21. stoletja prek bolivarske revolucije. Proces naj bi se začel z izvolitvijo Chaveza za

---

7. V nekem intervjuju zgoraj omenjeni Olivera poudari, da marginalizirani ne bodo branili procesa kulturno-staroselske revolucije v Boliviji, saj se je ta popolnoma odtujil od potreb ljudi in zaživel lastno življenje. Tudi bolivarske revolucije verjetno ne bodo več spontano ščitile množice, kot se je dogodilo ob državnem udaru leta 2002.

8. Pri opisu stanja se opiram na Badalič (2011) in Gregorčič (2011).



predsednika leta 1998, kar naj bi odprlo možnosti revolucionarnih sprememb v deželi, kjer so zadnjih nekaj desetletij vladale neoliberalne vlade. Vlada naj bi prek programov socialne redistribucije, oblikovanja na tisoče zadrug in raznolikih modelov participatorne ekonomije in izobraževanja ter s krepitvijo mehanizmov soupravljanja države prek referendumov odprla politični proces za prej marginalizirane, jih vključila v politično deliberacijo in odločanje ter s tem gradila demokratični socializem. A če potek venezuelske politike pogledamo pobliže, ugotovimo, da zavzetje oblasti ni odprlo politične strukture, ampak ravno obratno – da je ljudska vstaja odprla pot za zavzetje oblasti. Ključni trenutek venezuelske zgodovine je leto 1989 (ki je mimogrede tudi leto konca zgodovine po Fukuyami), ko Caracas eksplodira zaradi dviga cen osnovnih dobrin, kar vodi v večdnevne hude boje s policijo in ropanje trgovin, ki jih lahko razumemo kot reappropriacijo presežne vrednosti s strani ububožanih prebivalcev slumov. Dnevov protestov, ki so jih nato poimenovali Caracazo, ni organizirala nobena stranka niti gibanje, ampak so svojo moč črpali iz samoorganizacije obupanih in marginaliziranih. Šele ta eksplozija je odprla politični prostor Venezuele, ki ga je od padca diktature iz 60. let zaznamoval dvostrankarski sistem nepremične točke, v katerem se na oblasti izmenjujeta dve formi (stranki) z enako vsebino.

Še več, to, kar je danes najbolj navdihujoče pri venezuelskem procesu družbene transformacije, ni posledica zmage Chaveza, ampak pritiska baze. Chavez je bil izvoljen leta 1998 s klasičnim reformnim programom socialne demokracije. Ker je bil celo ta program preradikalen za državo svetovnega juga z ogromnimi zalogami nafte, je opozicija (z javno in tiho podporo ZDA) leta 2002 ob pomoči zasebnih medijev izvedla državni udar. A zapletlo se je z vstajo ljudi, ki so blokirali predsedniško palačo, zasedli ulice, ceste in se spopadali s policijo. Chavez je bil po dveh dneh vrnjen ljudem in je ostal legitimen predsednik.<sup>9</sup> Spoznanje, da lahko preživi le ob izraziti, radikalni, množični podpori ljudi, je vodilo v radikalizacijo bolivarijanskega procesa. Začele so se ustanavljati kooperative, lokalne skupščine, avtonomne regije, komune, ki so postale jedro procesa sprememb. Ta radikalizacija ni nastala zaradi dobre volje Chaveza, ampak zaradi mogočnega pritiska ljudi – decentralizacija in opolnomočenje ljudi sta bila edini način, da proces preživi napade notranje mogočne elite in zunanje invazije. Zato moramo vzklik »Mi smo Chavez!« jemati zelo dobesedno.

Naslednje je vprašanje odtujenosti ali vključenosti čim večjega števila v proces sprememb. Delegacija moči in upravljanja družbe na redke izbrance večino ljudi odtuja od političnih sprememb. Posegi baze v politiko so sekundarni in mediirani, saj vedno potekajo ali naknadno (revolt proti nezaželeni odločitvi) ali pa prek odtujenih orodij birokracije. S tem postane baza odvisna od elit, in ne elite od baze (kar mimogrede ravno pomeni konsolidacijo oblasti). Tako nikoli ne vemo, kdaj politiki pišejo reforme za politične točke, kateri lobi stoji za njimi, kako so se izpogajali z ostalimi strankami. Stranka je notranje strukturirana organizacija z lastnimi pravili, ki se ne skladajo nujno z družbenimi potrebami. Predstavniški model demokracije tako preneha

---

9. Za dober prikaz vloge zasebnih medijev pri državnem udaru glej dokumentarni film *Revolution will not be Televised* (2003).



predstavljati ljudi; postane sistem lastne reprodukcije strankarskih elit. Strankarska struktura zaživi lasten sistem in kot v vsakem sistemu je njegova ključna težnja, da se reproducira. Takšen sistem, ki je v temelju tehnokratski, predpostavi, da elita »ve boljše od drugih, kako je treba upravljati zadeve teh drugih« (Graeber 2013: 12), zato ni naključje, da mnogi politiki svojo vizijo zamenjajo za znanstveno realnost in jo začno nasilno uresničevati. Liberalna demokracija je tako primorana razvijati kopico institucij transparentnosti in boja proti korupciji, ki pa ne naslavljajo osnovnih težav institucionalne ureditve, ki vso moč polaga v roke odtujenih elit. Ta proces oddaljuje ljudi, jim jemlje avtonomijo, moč. Zato je treba decentralizirati moč vrha na bazo, s tem pa institucionalno preprečiti monopolizacijo, korupcijo in nepotizem. Kot pravi Fanon: »Vrh dobiva svojo moč in trdnost iz obstoja bojujočega se ljudstva. Če smo natančni, moramo reči, da je ljudstvo tisto, ki se po svoji volji predaja vrhu, ne pa, da vrh dopušča ljudstvo« (2010: 167). Ali kot zapiše Nobelova nagrajenka Rigoberta Menchú iz Gvatemale: »Razumeli smo, da je vloga voditelja predvsem usklajevati boj, poganjajo pa ga predvsem naši tovariši. Prav ti naši tovariši so zmožni svoj boj tudi voditi« (Burgos 2012: 273).

Najbolj nedvoumna značilnost revolucije je neposredno vmešavanje množic v zgodovinske dogodke. V običajnih časih se država, naj bo monarhična ali demokratična, povzdigne nad narod in zgodovino oblikujejo specialisti v sledečem vrstnem redu – kralji, ministri, demokrati, parlamentarci, novinarji. Ampak v tistih ključnih trenutkih, ko postane stari red za množice nevzdržen, te prebijejo mejo, ki jih izključuje iz politične arene, pometejo z njihovimi tradicionalnimi predstavniki in z lastnim vmešavanjem ustvarijo začetno osnovo za nov režim (Trocki 2008: xv).

Kar povezuje vsako upiranje, je želja po obvladovanju lastnega življenja, ki se jo poskuša onemogočiti, vpreči in prevzeti. Je boj proti negaciji življenja. To je pisalo zgodbe, ki jih pripovedujemo o revoluciji, zgodbe, kot so eksodus, Spartak, Tupac Amaru II. v džunglah Latinske Amerike, francoska revolucija, upor sužnjev na Haitiju, ruska revolucija, dolgi marš na Kitajskem, Kuba, protikolonialni boji Afrike ... Zgodba vedno opisuje način, kako so ljudje vzeli (ali poskušali vzeti) življenje v svoje roke. Temeljna značilnost upiranja je želja po avtonomiji, želja imeti glas, biti prepoznan in priznan, želja spregovoriti, delovati, vplivati (kar pogosto pomeni preživeti). Ko spregovorijo tisti, ki ne morejo ali ne smejo. Ali kot zapiše Rancière: »Politika obstaja, kadar je naravni red gospostva pretrgan z vzpostavitev deleža tistih brez deleža« (2005: 27). Ravno to pretrganje obstoječega reda, ki negira človeška življenja in njihovo ureditev, je trenutek, ko človek resnično zaživi. To so trenutki množične evforije, občutkov svobode in moči, čas neverjetne kreativnosti in družbene solidarnosti, prostori kolektivnega soustvarjanja, mišljenja in kreiranja. Ni naključje, da večina samoorganiziranih skupnosti govori o dostojanstvu, se pravi spoštovanju in avtonomiji. Kot pravi Emilo iz argentinskega Tierra del sur: »Mi nismo več marginalni subjekti – prazni in izločeni – ampak smo sedaj zgodovinski subjekti, aktivni subjekti, participirajoči subjekti. Mi smo akterji v naših lastnih življenjih« (v Sitrin 2006: 219). Dostojanstvo kot temeljno načelo politike pomeni, da imaš možnost avtonomne samoorganizacije lastnega življenja.

## 4. Kam?

»Nihče se ne osvobodi sam in nihče nikogar ne osvobodi.«

Marta Gregorčič

Ko Badiou v svojem delu *The Rebirth of History* (2013) govori o arabski pomladi, večino časa nameni zvestobi dogodku, ki ga razume kot čas, ko si tisti, ki jim je zanikan obstoj, izborijo vidnost. Kar poimenuje organizacije, je ravno poskus ohranitve značilnosti, ki zaznamujejo dogodek, se pravi štetje tistih, ki ne štejejo. Zato se je treba osredotočati na trenutke preloma, izbruhov in misliti načine, kako te situacije ohranjati čim dlje odprte. Če se osredotočamo na uporno rajanje, na zavzetje ulic, ugotovimo, da jih zaznamujejo karnevalskost, magičnost, kolektivna vsemogočnost, sočutnost, energičnost ... To so trenutki, ko človek začuti in misli svojo totalnost, svojo vpetost v svet in spetost z drugimi soljudmi. Ko se dojame kot bitje zgodovine, na katero lahko vpliva, jo usmerja in nadzoruje. Podobne izkušnje in občutki govorijo iz mnogih prizorišč, pa naj bo to Buenos Aires leta 2001 ali pa Tuzla leta 2014. Biti protagonist je ključen občutek in orodje, ki nam ga mehanizmi predstavnštva in hierarhij stalno poskušajo iztrgati. Kot zatrdi udeleženec v četrtni skupščini MTD Chipoletti iz Argentine: »Prek participacije v gibanju se začneš počutiti koristnega, kot da imaš mesto. Veš, da je tvoje delo koristno za kolektiv. To je občutek pomembnosti, kot da imaš smisel in si ponovno prilastiš vse stvari, ki ti jih je sistem vzel. Počutiš se živega« (v Sitirin 2006: 149).

Besede, ki jih je v antropološki analizi samoorganiziranja v Argentini najpogosteje slišala Marina Sitrin, so dostojanstvo, protagonizem, horizontalnost, kreacija, participacija, samoupravljanje. Vse te besede merijo na samoorganizacijo življenja, na spajanje politike in vsakdana. Merijo na tisto, kar je Raul Zibechi poimenoval razpršena moč, ki se decentralizira in prežema celotno družbeno tkivo. Če je Trocki ugotavljal, da se revolucije dogajajo iz nujnosti oziroma iz nevzdržnosti dane situacije, potem je treba ugotoviti, da so ključne spremembe, na katere merijo upori, ravno spremembe v vsakdanu ljudi. »Ne borijo se za domnevno idealno družbo, ki je zunaj izkustva, pač pa za preoblikovanje svoje neposredne situacije« (Gregorčič 2005: 93). Zato je treba tudi organizacijo, ki bo zvesta dogodku množičnega upiranja, utemeljiti v vsakdanu, v reorganizaciji le-tega po potrebah in zmožnostih vsake posameznice. »Predpogoj za konstitucijo organizmov kontraoblasti je ustvarjanje in prakticiranje novih družbenih odnosov, ki niso izvzeti iz vsakdanosti« (Ouvina 2005: 42).

Tu se lahko opremo na koncept »pravice do mesta«, ki ga je konec 60. let vpeljal Lefebvre, v zadnjem času pa ga razvija David Harvey (2012). To je pravica producentov, tistih, ki bivajo, oblikujejo in živijo urbano življenje, da kolektivno odločajo o procesu in smeri produkcije urbanega. Tisti, ki producirajo mesto, imajo primarno pravico, da ga oblikujejo po svojih potrebah. Pravica do mesta je tako nujno kolektivna pravica, je »sposobnost, da delujemo po lastnih potrebah v prostoru, ki si ga po nujnosti delimo z drugimi« (Khasnabish 2010: 89). Takšna koncepcija pravice in boja hkrati iztrga fokus iz privilegiranih mest ter ga zveže s totalno izkušnjo vsakdana. Središče boja ni več država ali delovno mesto, ampak je skupnost vsakdana v vseh svojih razsežnostih. »Razlike med bojem, osnovanem na delu, in bojem, osnovanem na skupnosti, začenjajo

izginjati, prav tako tudi ideja, da sta razred in delo definirana v prostoru produkcije ter v izolaciji od prostorov družbene reprodukcije v gospodinjstvu» (Harvey 2012: 139). Središče politike tako postane kolektivno organiziran vsakdan, produkcija vsakodnevnih odnosov, ki opolnomočijo posameznico. Kot zapiše Emile Pouget v svojem pamfletu *Direktna akcija* iz začetka 20. stoletja:

[Direktna akcija] pomeni, da delavski razred v stalnem boju proti obstoječemu stanju stvari ne pričakuje ničesar od zunanjih ljudi, moči in sil, ampak raje ustvarja lastne pogoje boja in sam išče svoja sredstva za delovanje. Pomeni, da proti obstoječi družbi, ki priznava zgolj državljana, vstaja producent (Pouget 2003: 1).

Temeljno razliko med političnimi projekti, ki se deklarirajo za leve, a postopajo po različnih poteh, lahko enostavno ponazorimo z drugačnim govorom, ki jih prepreda. Če pri projektih, ki temeljijo na hierarhičnih organizacijah zavzetja države, običajno govorimo o posamezniku (zelo redko o posameznicah), ki je aktiven, pa pri gibanjih, ki so vpeta v vsakdan boja, govorimo v množini. Temeljna razlika je med govorom, ki poudarja moč in sposobnost voditelja (npr. Lenin je storil, Chavez je uvedel ...), in tistimi, ki govorijo o kolektivu (npr. zapatisti producirajo, piqueterosi organizirajo ...). Že ta majhna govorna razlika kaže na način organiziranja politike.

Chavez je hotel socializem uveljaviti z dekretom, od zgoraj, z referendumom, a ljudje so temu rekli ne. Pa ne zato, ker bi bili desničarji, ampak zato, ker hočejo ustvariti socializem od spodaj. Ne moremo si dovoliti, da kdo pride s projektom, ki ga je naredil sam s prijatelji, in nas samo vpraša, če se s tem strinjamo. Socializem je boj ljudstva. Gre za območja, zemljo, ki jo osvojiš, za barrio, ki ga upravljaš in kjer rastejo enote samovladanja. To je socializem. Socializem ni model vladanja, temveč model boja, to je nekaj čisto drugega (Davis v Gregorčič 2011: 254).<sup>10</sup>

Socializem je torej način organiziranja celotne družbe, je oblikovanje drugačnih odnosov, za kar pa je treba politiko misliti veliko širše.

Če vzamemo zares teoretsko dognanje, da je posameznik skupek odnosov, da »je vsak Jaz kozmos, unikatna kombinacija preteklih dogodkov, sedanjih projektov in prihodnjih aspiracij, intimnih in tujih srečanj, prečkanih cest in zgrešenih poti, čustev in razuma, etike in strasti. Unikatnost jaza je rezultat vseh drugih, ki so se dotikali, govorili in delovali z mano. Jaz sem, ker sem bil skupaj z drugimi« (Douzinas 2013: 195–196). Če je posameznik vozlišče razmerij, v katera stopa, potem je ključna politična izpeljava, da je ta razmerja nujno spreminjati, da bi lahko spremenili posameznico. Ali povedano drugače, če želimo spremeniti sebe, moramo spremeniti odnose, v katere stopamo. Ta ugotovitev pa vodi v naslednji korak politične strategije, kjer je zavzetje

---

10. Indikativen primer je nastanek projekta Ojeda v zahodnem Caracasu, kjer ima center mnogo zadrug, procesov izobraževanja in raznolike modele participatorne politike. Kjer je prej stalo zapuščeno skladišče naftnega podjetja, se danes bohota izložba socializma 21. stoletja. A treba je biti pozoren na nastanek samega projekta, saj kaže na način izvajanja politike s strani centralizirane države. »Dvanajst let je bil prostor zapuščen, vse dokler ni predsednik Hugo Chavez pričel iskati prostora, kamor bi lahko postavil revolucionarna podjetja. V preletu s helikopterjem, ki ga je izvedel nad glavnim mestom, je našel tole,« pravi udeleženka v zadruzi Endotur (v Badalič 2011: 241). Kot da ni dovolj, da izvaja socializem z dekretom, to počne še z neba.

oblasti odločno premalo. Moč (in šibkost) elit se skriva v njihovi nenadomestljivosti znotraj sistemske politične organizacije, kjer le redki razumejo in upravljajo sistem. Kar potrebujemo, so nadomestljive elite, bolje rečeno elite, katerih moč bo decentralizirana na bazo. Tako je trditev, da se mora vlada bati ljudstva, absurdna v luči spoznanja, da je nujno, da vlada postane ljudstvo.

Namen prispevka se tako zlije v dvojno politično prepričanje, da sta realizem in iz njega izhajajoča pragmatična drža zavzetje države strategiji, ki blokirata boj za spremembo sveta. Zavzetje države zgreši, ker predpostavi, da je cilje mogoče ločiti od sredstev, da je socializem mogoče ustvarjati z dekretom in da je kljub ohranjanju istih družbenih odnosov ločitve politike in družbe mogoče graditi novo družbo. Realizem pa v duhu pragmatizma sledi tehnokratski logiki upravljanja z obstoječo realnostjo, zato politični programi nikoli ali zelo redko presegajo status idealizirane podobe obstoječe družbe. Izkušnja Latinske Amerike nam tako ponuja lekcijo kritike države kot tudi afirmacije domišljije. Biti moramo zgolj dovolj pozorni in odprti, da si jih drznemo začeti razumeti.

## Literatura

- Albert, Michael (2014): *Realizing Hope: Life Beyond Capitalism*. London: Zed Books.
- Badalič, Vasja (2011): *Rdeča mašinerija: utrip Chavezove revolucije*. Ljubljana: Študentska založba.
- Badiou, Alain (2013): *The Rebirth of History*. London: Verso.
- Balibar, Etienne (2002): *Marxova filozofija*. Ljubljana: Krtina.
- Balibar, Etienne (2008): *Spinoza and politics*. New York: Verso.
- Bauman, Zygmunt (2002): *Tekoča moderna*. Ljubljana: /\*cf.
- Burgos, Elisabeth (2012): *Ime mi je Rigoberta Menchú: pričevanje gvatemalske Indijanke*. Ljubljana: Založba /\*cf.
- Davis, Mike (2008): *Planet slumov*. Ljubljana: Založba /\*cf.
- Douzinas, Costas (2013): *Philosophy and Resistance in the Crisis*. Cambridge: Polity Press.
- Esteve, Gustavo (2013): *New Forms of Revolution (part 2): The Oaxaca Commune*. Dostopno prek: <http://upsidedownworld.org/main/mexico-archives-79/4703-new-forms-of-revolution-part-2-the-oaxaca-commune> (23. 2. 2014).
- Fanon, Frantz (2010): *V suženjstvo zakleti: (upor prekletih)*. Ljubljana: Založba /\*cf.
- Galeano, Eduardo (2010): *Knjiga objemov*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Graeber, David (2013): *Fragmenti anarhistične antropologije*. Ljubljana: Založba /\*cf.
- Gramsci, Antoni (1974): *Izbrana dela*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Gregorčič, Marta (2005): *¡Alerta Roja!: teorije in prakse onkraj neoliberalizma*. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
- Gregorčič, Marta (2011): *Potencia: samoživost revolucionarnih bojev*. Ljubljana: Založba /\*cf.
- Hardt, Michael in Antonio Negri (2012): *Declaration*. Dostopno prek: <http://antonionegriinenglish.files.wordpress.com/2012/05/93152857-hardt-negri-declaration-2012.pdf> (25. 6. 2013).

- Harvey, David (2006): *Spaces of Global Capitalism: Towards a Theory of Uneven Geographical Development*. London: Verso.
- Harvey, David (2012): *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London: Verso.
- Holloway, John (2004): *Spreminjamo svet brez boja za oblast*. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
- Hylton, Forrest in Sinclair Thomson (2007): *Revolutionary Horizons: Past and Present in Bolivian Politics*. London: Verso.
- Khasnabish, Alex (2010): *Zapatistas: Rebellion from the Grassroots to the Global*. London: Zed Books.
- Leech, Garry (2012): *Capitalism: A Structural Genocide*. London: Zed Books.
- Merrifield, Andy (2011): *Magical Marxism: Subversive Politics and the Imagination*. New York: Pluto Press.
- Ouvina, Hernán (2005): *Latinska Amerika: Upor z obrobja*. Časopis za kritiko znanosti XXXIII (222): 35–54.
- Polanyi, Karl (2008): *Velika preobrazba: politični in ekonomski viri našega časa*. Ljubljana: Založba / \*cf.
- Pouget, Emile (2003): *Direct Action*. Kate Sharpley Library.
- Prevost, Gary et al. (2012): *Social Movements and Leftist Governments in Latin America: Confrontation or Co-optation*. London: Zed Books.
- Ranciére, Jacques (2005): *Nerazumevanje: politika in filozofija*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Santos, Boaventura de Sousa (2003): *The World Social Forum: Toward a Counter-Hegemonic Globalization*. V J. Sen, A. Anand, A. Escobar in P. Waterman (ur): *World Social Forum. Challenging Empires: 236–243*. New Delhi: The Viveka Foundation.
- Sitrin, Marina (2006): *Horizontalism: Voices of Popular Power in Argentina*. Edinburgh: AK Press.
- Trocki, Leon (2008): *History of Russian Revolution*. Chicago: Haymarket Books.
- Zibechi, Raúl (2010): *Dispersing Power: Social Movements as Anti-state Forces*. Oakland: AK Press.

## Summary

The main purpose of this paper is to add to the critique of the state power and the socialist strategy that perceives taking over the state institutions as the only right, reasonable and effective path to the social change. Through the theoretical analysis that is combined with the examples from Latin America paper tries to show, how this strategy lacks the rigorous critique of the state power and that it treats it naively as a neutral tool. Main tools of the analysis are anarchist perspective and especially rebellious history of Latin America, which shows how the so called socialist for 21. century has failed to prove an alternative to capitalist mode of production and especially the organization of everyday life. Through the analysis of Bolivarian revolution in Venezuela and MAS government of Bolivia, which are two leading left forces on the continent, paper shows how this two political processes continue the extractionalist model of development

based on exploitation of nature and how it still relies on capitalist measurements of success (economic indicators of development). Furthermore, it shows how political revolution is not taking place, but we are rather witnessing cooptation, pacification and even violent crackdown of the autonomous movements.

The other part of paper's critique is theoretical and tactical. Paper claims that we should not treat the state organization of political life as neutral, but as a specific kind of institutional arrangement that defines the coordinates of the struggle. The main problem of the state and party based movements is the separation between politics and the society, between leaders and those who are led. This separation is crucial and it is the main purpose behind monopolization and concentration of power in the hands of the few. These separate institutions of power eventually lose contact with the everyday life of the people and start to reproduce this separate reality rather than aim at political change. Power should therefore be dispersed throughout the social body and not concentrated. There is also tactical consideration behind this point. If the revolutionary process is led by elite it is alienated from the masses, which do not follow understand and participate in the processes of changes and are therefore unable to defend them, let alone meaningfully affect this changes.

The aim of the article is thus double. First, if see human being as the interplay of relations that she steps into, than it logically follows that taking the state power and exercising policies of more just social redistribution is too little for revolutionary change. This tactic still reproduces alienating political relationships and thus fails to recognize the state as a main mechanism for reproduction of capitalist relations of power. Second aim is rehabilitation of imagination and critique of realism. Article defends the status of utopian as essential part of political and social change. We see realism as a mechanism of reproduction of existing relations and we believe that another world is possible, we have to start at least thinking it.

**Podatki o avtorju:**

**Klemen Ploštajner**

Dodiplomski študent analitske sociologije na Fakulteti za družbene vede  
Nizka 20, 3332 Rečica ob Savinji, Slovenija  
e-naslov: *plostajner.klemen@gmail.com*